

سپرده سرمایه‌گذاری به شرط تسهیلات (سپرده امتیازی)

سوال: در بعضی بانک‌ها اخیراً قراردادی را تنظیم کرده و اجرا می‌کنند به این صورت که مشتری یک سپرده سرمایه‌گذاری افتتاح می‌کند که طبق قرارداد و براساس وکالتی که به بانک می‌دهد بانک سپرده او را به همراه سرمایه خود بانک و سپرده‌های سایر سپرده‌گذاران در کارهای اقتصادی سودآور شرعی و قانونی به کار می‌گیرد و از سود حاصله به صورت علی‌الحساب مبلغی را به او سود می‌دهد مثلاً ۱۰٪ علی‌الحساب و ضمن همین قرارداد توافق می‌کنند اگر مشتری بخواهد می‌تواند کل سود یا بخشی از آن را با دریافت یک تسهیلات مثلاً فروش اقساطی و یا ... معاوضه کند. در صورت درخواست سپرده‌گذار، سودهای سپرده به وی پرداخت نشده و یا بخشی از آن به مشتری پرداخت می‌شود و مابقی مال بانک خواهد بود و در مقابل به وی یک تسهیلات مثلاً فروش اقساطی پرداخت می‌شود و هر وقت اقساط این تسهیلات به پایان رسید، مشتری می‌تواند پولی را که به عنوان سرمایه‌گذاری در آن بانک گذاشته برداشت کند و یا سود آن را دوباره خودش دریافت بکند. حالا سوال بنده این است با توجه به این که ماهیت این سپرده وکالت است نه قرض، آیا انجام چنین معاوضه و معامله صحیح است یا نه؟

شرح کارشناسی سپرده امتیازی

در مورد سپرده‌گذاری برای اخذ تسهیلات همان‌طور که از پاسخ اغلب مراجع عظام تقلید مشخص می‌شود در صورتی حرام و ربوی می‌شود که فرد پول خود را به بانک «قرض» داده باشد، اما در صورتی که پول خود را تحت عنوان سرمایه‌گذاری به شرط اخذ تسهیلات به بانک بسپارد ایرادی نخواهد داشت؛ زیرا قرضی در کار نیست که ربا پدید آید. این نوع سرمایه‌گذاری برای اخذ تسهیلات را اصطلاحاً «سرمایه‌گذاری امتیازی» می‌نامند. در این نوع سرمایه‌گذاری، سپرده‌گذار پول خود را نزد بانک سرمایه‌گذاری می‌کند (نه قرض) تا بانک با پول وی همانند سایر سپرده‌های سرمایه‌گذاری به وکالت از وی به انواع فعالیت‌های اقتصادی شرعی و قانونی بپردازد و در مقابل کل یا بخشی از سود علی‌الحساب، امتیاز تسهیلات فلان برابری به وی بپردازد. در واقع سپرده‌گذار با تمایل خود، کل یا بخش زیادی از سود نقدی خود را با امتیاز تسهیلات چند برابری معاوضه می‌نماید. توضیح اینکه مطابق قانون بانکداری بدون ربا، سپرده‌های بانکی به دو گروه تقسیم می‌شوند، سپرده‌های قرض‌الحسنه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری.

با توجه به ماهیت سپرده‌های قرض‌الحسنه که عقد قرض می‌باشد نمی‌توان در ضمن این قرارداد شرط زیاده همانند اعطای تسهیلات کرد اما در نوع دوم یعنی سپرده‌های سرمایه‌گذاری رابطه حقوقی سپرده‌گذار با بانک رابطه وکالت است و قرارداد وکالت از قراردادهای انتفاعی محسوب می‌شود و در این نوع قرارداد هر نوع شرط اشکالی ندارد.

بنابراین اگر در سپرده های سرمایه گذاری مدت دار که بر اساس وکالت است شرط بگذارد، ایرادی ندارد.

بدیهی است در صورتی که سپرده گذار در حساب های امتیازی به هر دلیلی از دریافت تسهیلات انصراف دهد، برای مدتی که پول خود را نزد بانک سرمایه گذاری نموده است، سود علی الحساب دریافت می نماید. البته این راهکار را اغلب بانک ها اجرا نمی کنند و معمولاً پولی که بانک ها برای پرداخت تسهیلات نزد خود نگه می دارند به عنوان قرض است و ایراد شرعی در این مورد هم چنان باقی است.

شرایط صحت سپرده های امتیازی

1- با توجه به اینکه در این نوع سرمایه گذاری، سپرده گذار با تمایل خود بخشی از سهم سود خود را با امتیاز تسهیلات معاوضه می کند در صورتی که به هر دلیلی نتواند از امتیاز تسهیلات استفاده نماید و از اخذ تسهیلات انصراف دهد بدیهی است بانک باید برای مدتی که پول وی نزد بانک سرمایه گذاری شده است، سود علی الحساب دریافت پرداخت نماید و در پایان سال مالی نیز همانند سایر سپرده های سرمایه گذاری سهم سود قطعی وی را محاسبه و مالتفاوت آن نسبت به سود علی الحساب مبنا قرار گرفته شده را پرداخت نماید.

2- سپرده گذار باید در نیت هم، «سپرده سرمایه گذاری امتیازی» را قصد نماید به این مضمون که «من پول خود را به بانک قرض نمی دهم بلکه بانک را وکیل خود قرار می دهم که پول من را با سرمایه سایر سپرده گذاران به هم آمیخته و با سرمایه مشاع، انواع فعالیت های اقتصادی شرعی و قانونی را انجام دهد و بانک به ازای بخشی از سهم سود من، تسهیلات عقود اسلامی پرداخت نماید.

3- تسهیلاتی که بانک ها در ازای سپرده های امتیازی به متقاضیان پرداخت می نماید باید غیر قرض الحسنه باشد و در صورت قرض الحسنه بودن شبهه ربای حکمی دچار خواهد شد. بنابراین بانک ها در این مورد می توانند از تسهیلات عقود مبادله ای مانند فروش اقساطی، جعاله، اجاره به شرط تملیک، خرید دین، خرید سلف یا عقود مشارکتی مانند تسهیلات مشارکت مدنی یا مضاربه به عنوان امتیاز استفاده نمایند.

4- باید توجه کرد هر کدام از تسهیلاتی که بانک ها به عنوان امتیاز به سپرده گذاران اعطا می نمایند یک «عقد شرعی» می باشد که شرایط و مقتضیات خاص خودش را دارد و اولاً بانک ها باید بر اساس نیاز مشتری تسهیلات مناسب آن را انتخاب و به مشتری اعطا نمایند و از طرفی مشتری هم باید شرایط شرعی آن تسهیلات را انجام دهد تا سودی که بابت آن تسهیلات به بانک می پردازد شرعاً صحیح باشد. برای مثال بانک نمی تواند برای نیاز درمان مشتری، امتیاز تسهیلات فروش اقساطی اعطاء نماید بلکه باید از تسهیلات جعاله استفاده نماید. زیرا تسهیلات فروش نسبه اقساطی صرفاً برای خرید یک کالا کاربرد دارد. از طرفی مشتری نیز باید تسهیلات را دقیقاً در محل مناسب خود که در قرارداد مشخص شده است مصرف نماید در مثال بالا که برای نیاز درمان تسهیلات جعاله پرداخت شده است مشتری باید تسهیلات را برای همین امر مصرف نماید.